

Fortæl det som et eventyr

I 2016 fylder Christen Kold 200 år. Manden, hvis liv og 'skolesagen' var to sider af samme sag, har efterladt sig varige spor i dansk skoletradition

TEKST: KIRSTEN M. ANDERSEN, LEKTOR UC SYD OG FORMAND FOR GRUNDTVIGSK FORUM

I år er det 200 år siden, at Christen Kold blev født i Thisted den 29. marts. Allerede som 15-årig fik Kold sit første embede som lærer i landsbyen Faartoft uden for Thisted. Som 18-årig blev han seminarist i Snedsted. Da han siden – 11. september 1866 ved et vennemøde på Store Ravnsborg på Nørrebro – så tilbage på sit liv, kaldte han ikke sig selv lærer, men folkeoplyser: “At jeg er bleven Folkeoplyser, er ogsaa en sær Ting i vore Dage, men den Tid, der nu er, har heller aldrig været før, saa det er ikke saa sært, at der skeer nye Ting i nye Tider. Hvorledes det da er gaaet til, at jeg er bleven Folkeoplyser, kan jeg grumme nemt besvare dermed, at jeg er født dertil.”

VARIG BEGEJSTRING

Tiden og manden passede sammen. Og det er mere virkningen af den bevægelse i skolen, som Kold tog del i, end det han skrev, der prægede skolen. Hans ideer om at *fortælle* det, børnene skulle lære, forme en skolehverdag i tæt samarbejde med forældrene og lade skolen være formet, så den passede til børn, prægede i første omgang friskolebevægelsen i Danmark. Men op igennem det 20. århundrede fik disse ideer også indflydelse i folkeskolen. Fortællingen som tilgang i dansk, historie og kristendom kulminerede i 1950'erne og 60'erne. Samarbejdet mellem forældre og skole er et kendetegn ved den

danske skoleform og indgår i den gældende formålsparagrafs første sætning.

Men egentlig står der mere på spil i Kolds skoletanker, end forskellen mellem en oplevelsespræget undervisningsform og udenadslære umiddelbart lader ane. Som folkeoplyser var Kolds mål dobbelt. Han ville både, som han sagde, oplyse om det gudommelige samfund og om det borgerlige samfund, fordi han mente, at deri lå kimen til det formål, som er “Danmarks lykke”. Han ville opvække, oplyse og “virke til, at alle danskere kunne blive varigt begejstrede.” Til det formål ville han hellere læse tidens litteratur, Ingemanns historiske romaner, Oehlenschlägers digte, Baggenses komiske historier og Holbergs komedier end Luthers katekismus og udlægningerne i Balles lærebog.

For nylig udgav den amerikanske forfatter Marilynne Robinson et essay i Harper's Magazine om forholdet mellem uddannelse og demokrati. Hun citerer Tocquevilles *Demokrati i Amerika* fra indledningen, hvor han hævder, at poesi, talekunst, hukommelse, charmen ved vid og humor, fantasi, tankens dybde – alle er himmelske gaver, der virker til fordel for folkestyret, selv i de tilfælde hvor disse udfoldes af demokratiets modstandere. Med nogle andre formuleringer er det en tilsvarende tankegang, Kold gør gældende. I dag ville vi sige, at fortællingerne i kraft af disse ting giver børnene handlekompetence. Kold ville en tvangfri skole, der

Hvorledes det da er gaaet til, at jeg er bleven Folkeoplyser, kan jeg grumme nemt besvare dermed, at jeg er født dertil

ledte til barnets selvvirksomhed. Anslaget i den første sætning i hans skrift *Om børneskolen* fra 1850 angiver tydeligt skolens formål: “Blandt de Spørgsmål, der beskæftiger vor Tid, er det om et forbedret Almueskolevæsen vist nok ikke det mindst vigtige, eftersom det øjensynlig hører vor Tid til at hæve de lavere Folkeklasser, for at den naturligt medfødte Kraft og Dygtighed, der findes hos dem, kan blive frugtbringende for Samfundet.”

PÅ KANT MED AUTORITETERNE

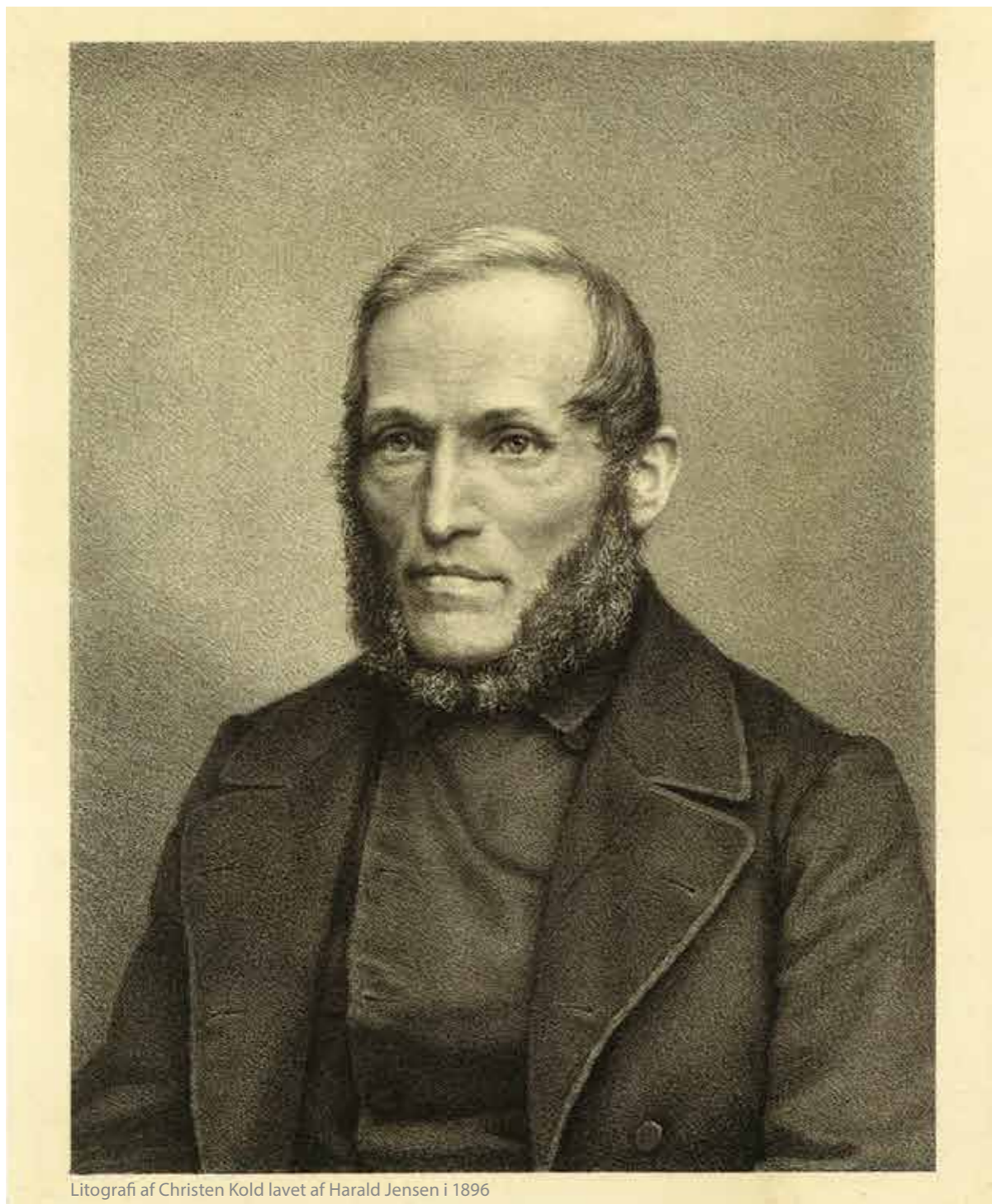
Set fra nutidens skolereformer og de forandringer, som samfund og skole gennemgår, er der flere iøjnefaldende ting ved Kolds måde at se skolens opgaver og formål på. Vi kan digitalisere og generere data i et omfang og til et niveau, der, når det sættes i system, medfører nye mekanismer, som giver staten redskaber til at styre helt ind i det enkelte klasserum. Paratviden kan understøtte høj faglighed og selvstændighed, men det kan også føre til en skole, hvor indlæring af spredt viden bliver uden mål og med. Forventningerne til, hvad skolen

skal, er i disse år under hastig forandring. Sådan var det også på Kolds tid. Han erfarede, at forandringer kunne komme hurtigt. Det var en tid, som aldrig før. Kold var en del af datidens vækkelsesbevægelse. Han havde hørt den fynske vækkelsesprædikant Peder Larsen Skræppenborg og var blevet grebet: “Jeg har aldrig kjendt mage til det Liv, den Lyst, Kraft og Drift, der da opstod hos mig, jeg var saa glad, at jeg ikke vidste, paa hvilket Been jeg skulde staae” (vennemødet 1866).

Kolds beskrivelser af skolen som den var, viser en mand på kant med autoriteterne, men som havde tidens forandringer på sin side. Efter nogle få år som ung lærer måtte han opgive at få et embede. Ingen ville ansætte ham. Kold ville ikke følge loven og undervise børnene i at kunne katekismen udenad. Det førte til en indberetning og et møde hos biskoppen i Ribe. Kold havde svært ved at overbevise sognefogeder og præster om, at børnene kunne blive konfirmerede på en anden måde: “... naar vi er i den største Nød og spørge Aanden for ramme alvor, saa svarer han os, og han sagde da til mig:

Dalum Højskole 1864. Det er Kold med bowlerhatten. Billedtilladelse: Lars Thorkild Bjørn

Litografi af Christen Kold lavet af Harald Jensen i 1896

“Du kan jo fortælle Børnene det, som de skal lære udenad; du kan fortælle dem det, som du fortæller Eventyr” (fra *Om børneskolen* 1850).

LYDEN AF LANDSBYSKOLEN

Uden embede og uden noget at leve af besluttede

Kold sig for at emigrere til Amerika, men så fik han mulighed for at komme med en pastor Hass til Smyrna i Tyrkiet. “I fem år var jeg i Smyrna og tænkte bestandig paa de danske Børn, der læse udenad, især naar jeg kom forbi den tyrkiske Skole, thi der lærer Børn akkurat paa samme Maade som her. Skolemesteren fremsagde to Sætninger af en

Bøn, og dem skulde Børnene gjentage i Munden paa hverandre, saa for mig, der ikke forstod Tyrkisk, var der akkurat den samme Brummen som i en Landsbyskole hos os, naar Børnene læse over.”

Kold var af sted fra 1842-1847, da han kom hjem var meget forandret. Der var medgang for hans ideer. “Man kommer altid der, hvor man skal,” sagde Christen Kold ved vennemødet i 1866. Kold var blevet indbudt til at fortælle om sin lange erfaring med skolesagen. Der var ifølge optegnelserne ca. tusind mennesker til stede. Grundtvig bød velkommen: “... og jeg har derfor bedet Kold, den menneskelige og folkelige Oplysnings Hovedmand i Fyen, være saa god at fortælle os, hvorledes han kom ind paa sin frugtbare Løbebane, og hvorledes han betragter Skolesagen i det Hele, baade Børneskolen og Skolen for Voxne, og jeg vil da kun føie en Begjæring til, som jeg ellers aldrig gjør til nogen Taler, den nemlig, at han ikke vil fatte sig for kort.”

SPOR AF KOLD

Virkningen af Kolds måde at holde skole på kom til at holde længe. Det er en misforståelse at læse Kolds skolesyn som en modsætning mellem faglighed og dannelse. Baggrunden herfor kan være hans kritik af det, han fandt var et alt for tidligt fokus på læsning. Fortællingen skulle medvirke til at udvikle børns forestillingsevne og fantasi, så at de, når de

» **Han ville opvække, oplyse og virke til, at alle danskere kunne blive varigt begejstrede**

efterhånden lærte at læse, ville være i stand til bedre at forstå selv at danne en anskuelse. Til gengæld anbefalede han, at eleverne tidligt, allerede fra 5-6 årsalderen, lærte tallenes sprog. Han nævner, at undervisning skal lære børnene de fire regneformer gennem brug af synlige smågenstande, fx papirstykker, bolde eller lignende. Regning skulle medvirke til tidligt at opbygge børnenes sans for logiske følgeslutninger.

Det er slående, hvorledes Kolds reformtanker for datidens skole har barnets alderstrin og udvikling som udgangspunkt. Den tilgang har præget dansk skoletradition og sat sig spor i lærernes tilgang til undervisning. Dette udgangspunkt er stadig det allervigtigste korrektiv for enhver reform, der vil danne den opvoksende generation til et samfund med selvstændige borgere, der vil og kan tage ansvar for deres eget liv, indgå i fællesskaber og deltage i et samfund med frihed og folkestyre. ■

Citaterne af Christen Kold er fra Kolds Skoletanker, redigeret af Ejnar Skovrup, Dansk Friskoleforening 1944

Kolds første højskole i Ryslinge. Foto har tilhørt J. Borup, forstander i Grundtvigs Hus